

OVERPEINZINGEN 150 PSALMS

Alle twaalf concerten van 150 Psalms zijn voorzien van korte, originele en inspirerende overpeinzingen van acteur en dichter Ramsey Nasr, filosoof Désanne van Brederode en schrijver Oek de Jong, verzorgd door De Balie. Vanuit hun diverse achtergronden geven zij ieder op hun geheel eigen wijze een prikkelende gedachte mee die aansluit op het thema van het betreffende concert.

Concert 1 "Spiegel voor de maatschappij" – Oek de Jong

Net als u ben ik vol verwachting over wat ons de komende twee dagen te wachten staat. Toonzettingen van alle 150 psalmen door honderdvijftig componisten uit duizend jaar muziekgeschiedenis die allemaal achter elkaar zullen worden uitgevoerd. Dat is nog nooit vertoond! Ik verwacht een geweldige reis door de tijd, van het ene klankuniversum naar het andere. Het wordt surfen over de oceaan van de muziekgeschiedenis en surfen op de golven van de dramatische en exuberante poëzie van de psalmdichters.

De psalmen zijn geschreven door dichters die een God vereerden die zij beschouwden als schepper van hemel en aarde, als alziend en ingrijpend in de wereld. Dichters die leefden in een tijd waarin je onderweg van het ene dorp naar het andere kon worden aangevallen door een leeuw of gevangen genomen door rovers en als slaaf verkocht. Een tijd waarin men geloofde dat de muren van Jericho waren ingestort, nadat het leger van Israël er zeven keer omheen was gelopen, en geloofde dat God tot Mozes had gesproken uit een brandende braambos.

In de laboratoria van miljardair Bill Gates wordt momenteel de laatste hand gelegd aan een anti-conceptie chip, die bij vrouwen in Afrika, India en elders onderhuids kan worden aangebracht en die zij zelf in en uit kunnen schakelen. Zo kunnen zij zelf bepalen hoeveel kinderen ze krijgen. Daar worden wij blij van. Want overbevolking en de druk die dat op onze planeet legt is een van onze grootste en meest nijpende problemen.

Waarom nog luisteren naar dichters van 2500 jaar geleden die zich beklagen bij hun God over hun ellende?

De psalmen staan aan het begin van onze wijsheidsliteratuur. In psalm 90 vraagt de dichter aan God: 'Leer ons onze dagen zo te besteden / dat in ons groeit een hart vol wijsheid.'

In de psalmen wordt keer op keer met grote eenvoud en directheid de vraag naar goed en kwaad gesteld. Dus de vraag: hoe te leven, hoe te handelen? Zoveel eenvoud en directheid zijn alleen mogelijk in een archaische cultuur. Meteen aan het begin van onze beschaving zijn de essentiële vragen gesteld én beantwoord. De psalmen bieden ons in de eerste plaats een *morele code*.

Het gaat in die code om ogenschijnlijk simpele dingen. Je moet het goede doen en het kwade laten, want het kwaad vervreemdt je van God en stort je in de onrust en ellende. Het goede is: de waarheid spreken, rechtvaardig zijn, anderen te hulp komen als ze het nodig hebben. Het kwade is: leugenachtig zijn, onrechtvaardig zijn en geen oog hebben voor zwakken en misdeelden. Wie God vreest, probeert oprecht te zijn, van goede wil, rechtvaardig en mijdt het gezelschap van slechte mensen. Hij is trouw. Hij is vreedzaam. Dit is wat de psalmen van een mens vragen. Ze laten ook zien hoe moeilijk het is om zo te zijn: oprecht, rechtvaardig, trouw, vreedzaam en van goede wil. Het lezen van de psalmen confronteert je met een aantal lapidaire waarheden, waar je niet vaak genoeg mee geconfronteerd kunt worden, omdat je er steeds weer van afdrijft.

In elke psalm is er een dichter aan het woord die zich richt tot zijn God, tot een boven alles verheven wezen, dat hem ziet en gadeslaat en straft dan wel zegent. Als eenentwintigste-eeuwer die blij wordt van een anti-conceptie chip vraag je je af: wat moet ik daar nog mee?

Veel psalmen kun je lezen als *beeldspraak* voor de alledaagse innerlijke strijd van elk mens: van grote en diepgaande problemen tot het alledaagse gedoe. De 'vijanden' die de psalmdichter belagen zijn de krachten van het kwaad in *onszelf*. Het afgesneden zijn van God is een beeld voor de depressie, het gevangen zijn in het een of ander kwaad, in de verslaving, in de obsessie, in de haat, in het egoïsme. God is dan je *heart of hearts*, waarin je altijd wéét wat goed en kwaad is, tot in de kleinste dingen toe. Hij is je geweten, hij is de kracht die vanzelf ontstaat wanneer jij het goede

doet, hij is de opening naar een werkelijkheid die zich soms manifesteert en die je hemels kunt noemen.

Naast een onverwoestbare morele code vind ik in de psalmen ook een nog altijd belangrijke aansporing. Een gelovige zou zeggen: dichtbij God blijven. Ik zou zeggen: dichtbij de zachtheid blijven, dichtbij de tederheid. Wanneer je dat doet, wijs je het kwaad eigenlijk vanzelf af, want het kwaad kan niet voortkomen uit iemand die zacht en teder is. Blijf ook dichtbij het vertrouwen, het vertrouwen in het leven. En blijf dichtbij de eenvoud, want ook de eenvoud stoot het kwaad als vanzelf af. De leugenachtigen, de corrupten, de onrechtvaardigen, de kwaadsprekers, degenen die in hun macht verstrikt zijn geraakt - ze houden niet van de eenvoud, want eenvoud is een spiegel waarin ze zichzelf niet graag zien.

[Straks klinkt in dit concert psalm 15 in de zetting van Thomas Tallis: 'Doing justice and doing well'. In de bewerking van Gerard Swüste klinkt hij zo:

JIJ,

Wie mag zich welkom heten in je tent?

Wie wonen in je hemelse hoogte?

Die integer is,

die recht doet,

die van harte waarheid spreekt;

geen praatjes rondstrooit,

geen kwaad doet aan zijn medemens,

geen smaad laadt op zijn naaste.

Een verdorven mens is verachtelijk in zijn ogen.

Maar hij respecteert ieder

die ontzag heeft voor de LEVENDE;

zijn woord breekt hij niet, ook al komt hem dat goed uit;

geld leent hij uit zonder rente,

hij laat zich niet omkopen ten koste van een onschuldige.

Wie zo doet

die staat als een huis

voor altijd.]

Concert 2 "Leiderschap" – Désanne van Brederode

Zie, daar staat hij. De overwinnaar. Het volk heeft gesproken - nu juicht het, uitzinnig, en velen danken God.

Elders zitten ze zwijgend bijeen, de verliezers, maar ze zinnen nu al op een daverende terugkeer.

Snel genoeg zullen de nu nog zo stralende massa's inzien dat er geen zegen rust op deze nieuwe vorst. Dat hij niet kan knielen.

Dat zijn mond, als hij spreekt, op een navel lijkt. Zijn onderbuik de grootste snavel heeft.

Dat zijn handen net zo gretig zijn als zijn blikken gulzig.

Al wat hij beroert, zelfs goud, verandert in speelgoed. Niets beroert hem. Niets ontroert hem.

Hij wil aan knoppen mogen draaien en op knoppen mogen drukken, liefst de rode.

De rode lopers in de gangen van zijn lijkwitte paleis, wijzen allen de weg naar de uitgang.

Wie hem tegenspreekt dient te verdwijnen. Wie hem wil behoeden voor fouten: diens naam worde besmeurd of uitgewist! En wee degene die hem in grilligheid naar de kroon steekt: hij tuimele van de hoogste rots.

Hoe ondoordringelijker de staccato poëzie die de leider scandeert, hoe liever het vrienden en vijanden is. Eindelijk heeft men weer raadsels!

Zijn haiku's in 140 tekens zetten aan tot spreken en schrijven: binnen een etmaal is zijn naam weer op de tong van bewonderaars en van hen die hem vrezen. Al zijn topics blijven trending.

Hoor, hoor de melodie van het applaus, het ritme van de siddering. Hoor majeur en mineur elkaar omhelzen, hoor vingers dansen over schermen, toetsenborden en remote-controls.

Nooit werd een leider zo vurig gevolgd en met huiver beloofd, en nooit beloofde men elkaar zo ernstig dat ditmaal niets in het verborgene zou mogen blijven.

Leve de tintelende geur van sensatie! Leve de pittig-pikante smaak van achterdocht en vrees!

Hoe heerlijk is het niet om, in een rijk dat gloeit van vrijheidszin, te mogen voelen wat boeien zijn. Hoe goed het is, je gekerkerd te weten tussen de wijkende en weer krimpde wanden van de willekeur! Ja, te zijn overgeleverd aan waanzin: grootser kan een avontuur niet zijn!

Zelden bleken zovelen: zielenvorsers, zielenknijpers. Iedereen weet aan welke ziektes de leider lijdt, zelfs zonder er dat hij er zelf aan lijdt. Zonder schaamte komt hij de duiders

tegemoet, gunt elkeen het stellen van een diagnose, gul – maar hij wijst artsen van de hand.

Van noden kan men immers deugden maken.

En van tekorten: talenten. Zijn openheid over ontbrekend mededogen is vele malen groter dan die van zijn tegenstanders over hun geveinsde, geacteerde mededogen.

Ook aan de handen van bescheidener, beschaafdere voorgangers kleefde bloed. Waar zelden iemand naar vroeg. Maar waarom jezelf met hen vergelijken?

Het volk wil simpel goed en kwaad zien – dus laat het in die droom. Het verdeelt zichzelf wel en maakt het de heerser simpel.

Een goede leider moet niet goed zijn. Hij moet een spiegel willen zijn voor allen die diep in zich het verlangen voelen stuwen en bruisen te mogen leven in de eindtijd.

Uitverkoren, als bok of als schaap: het is ze om het even. Maar de trompetten horen schallen, de paarden aan de hemel te zien draven, de verduisterde zon te zien afdalen in een poel van bloed en tranen...

Never a dull moment, al zouden het de laatste uren zijn...!

De leider zet de poorten voor zijns gelijken wijd open, moedigt eenieder aan die even grof en onverschrokken roffelt op de eigen borst. De makers, de brullers, de graaiers, de maaiers –die het gras met hun zeis kort houden, opdat zij er glanzend bovenuit kunnen tronen: als winnaars, als meesters, als zij die het leven naar hun hand zetten, en menen dat elke crisis een kans is, en elke strijd een uitdaging.

Wat de kroon was voor de vorst, zijn de spotlights voor de leider en diens imitatoren, wereldwijd. Elke microfoon een scepter, elke camera een goddelijk oog.

En wat wredere machthebbers elders doen, vergeet de kijkende kudde.

Heer, o, rechtvaardige God, o, Onkenbare: wreek u op cursussen 'Leiderschap' en leid niet in hen bekoring, die geloven dat alleen leiders hun aandacht waard zijn, of dat de tegenstanders glansrijk zullen triomferen.

Ban het woord 'succes' uit alle talen van de wereld, verlos ons van impulsiviteit. Leer ons duurzaam voorbijgaan aan retoriek en roddel, aan propaganda en pr, aan marketing en manipulatie.

Verleer ons de kunst van het opzien, en laat ons van volgers weer vrienden worden, in plaats van te staren, gefascineerd, in de rokende muil, in het zwarte gat dat achterblijft nadat het miljoenen woest kloppende harten snel heeft opgeslokt.

Concert 3 "Vertrouwen" – Désanne van Brederode

Heb ik je wel eens verteld... Hoe dierbaar jij me bent?

Al geef je geen teken van leven: zonder jou zou ik niet eens weten wat dat is, leven.

Ik zou het onderscheid tussen takken in de knop en dorre twijgen niet kunnen maken, niet tussen de opvliegende en de neerstortende vogel, de spartelend wegzwemmende en de aangespoelde vis.

Alles zou louter stof zijn, materie: dynamiek en metamorfose ontgingen me volledig.

Mijn hartslag en mijn ademhaling zouden me even vanzelfsprekend voorkomen als het tikken van de klok, het zachte suizen een ventilator. Mechanische beweging. Onbeziel.

Soms is mijn dankbaarheid zo groot, dat ik niet uitkom met mijn woorden.

Ik aanbid de zon, ik glimlach naar de maan, ik buig blootshoofds voor regen en ja, ik ren erin, ik dans erin, ik bewonder de zilveren draden van druppels, grasgeurige kralenkettingen, broze glansexplosies: hoe daken en boomkruinen erdoor worden afgelakt en hoe hun tint verdiept...

Opspattende plassen, straatfonteinen, bruisend en stuivend asfalt, uitwasemende jassen in een volgepakte tram, de cadans van ruitenwissers, het dicht- en weer openklappen van paraplu's, het wegwaaien ervan, het gebroken karkas in een afvalbak...

Als jij al ergens woont, dan niet in een stad. Maar je gaf me de ogen waarmee ik schoonheid in stadsregen kan zien en de oren om haar poëzie te kunnen horen, haar slissen, lispelen en slikken. Haar neuriën, haar zuchten.

Op matglazen dagen als vandaag, reik ik om me heen en strek mijn armen naar alles uit: wat past er onvoorstelbaar veel wereld in dit hart, wat loopt het ervan over!

Al zou ik jou alleen maar verzonnen hebben om, in godsnaam, *iemand* te kunnen bedanken voor deze levensovervloed – dan nog. Dan nog laat deze fantasie mij toch maar mooi niet in de steek.

Ik kan je missen, zo geloofwaardig, dat het lijkt alsof ik mij jouw afwezigheid niet heb verbeeld. Alsof je echt afwezig bent. Alsof je nog maar een week geleden net zo dwingend present bent geweest als je nu weg schijnt, spoorloos.

Zelfs in de alpen op foto's, zie ik jouw hand van boetseren. Terwijl je toch nooit handen hebt gehad.

En tussen de berichten die mijn geliefde en ik elkaar gelijktijdig sturen, lees ik jouw voetafdrukken, de vage veeg van een vleugel: jij droeg ze over en weer, maar ik durf je

geen koerier te noemen.

Ik hoor jou in luchthavens en supermarkten, in wachtruimtes en warenhuizen: vertrouwde voorgrondsmuziek, het zachte geluid van bezige, zoekende mensen. Ze mogen allang niet meer aan bidden doen: jij bidt hun verknipte levens bij elkaar en in de nacht ben jij misschien het flikkerende lampje 'Nooduitgang.' Als je een kleur hebt, ben je groen.

Dat je miljoenen geheimen koestert, weet ik. Teveel, te vreselijk, om naar te gissen. Het zou me niet verbazen als je vele dubbellevens leidt. Van maskerades houdt en pseudoniemen.

Van ontrouw en ongrijpbaarheid. Van het kwistig rondstrooien met beproevingen, juist onder degenen die menen dat alles betekenis heeft, en zin. Je zaait volhardend twijfel. Dat je de kwaden soms redt, de goeden laat stikken: moreel perfect is niemand. Een hang naar een brandschoon geweten? Jij?!

Je laat je aanklagen en vervloeken, verweert je niet als jij als schuldige wordt aangewezen. Ook misdaden die je niet beging, ook alle keren dat niet jij, maar de laffe broeder tekort schoot, nalatig was, wegkeek, zweeg: men mag jou alles verwijten en je slaat niet terug. Veroordeelt iemand een ander, het rotsblok al in de vuist: jij tekent met je vinger in het zand, wacht af, vertrouwt op innerlijke worsteling, op zelfinzicht.

Of ik jou dierbaar ben, maakt me niet uit. Niet meer. Ik schrijf je deze woorden, terwijl de regen ophoudt. Terwijl een bijna nachtzwarte stokroos wiegt in onzichtbare wind, de gebroken bloemkroon tegen de gevel vlijt en net niet lijkt te huilen. Ik schrijf je omdat ik de blaadjes eronder zie liggen, tussen vuil steen, en daaraan kan blijven denken, zelfs als ik thuis mijn natte schoenen uittrek, thee zet.

Dat ik aan wat mooi is kan blijven denken, dat ik de gescheurde stoeptegels, de gescheurde bloem, de gescheurde gevel kan denken, opnieuw kan denken, dat alles tevoorschijn kan treden, onder het slib, het stof, het puin van andere gedachten vandaan, en dat ik hierdoor het woord 'blijven' kan begrijpen...

Dat komt door jou. Wat er met jou gebeurt, met mij, je zult me dierbaar blijven.

Geloof er maar in. Begrijp het niet. Vertrouw.

Concert 4 "Lijden" – Oek de Jong

In de psalmen komen heel wat klaagzangen voor. Het merendeel van de psalmen is zelfs een klacht tot God, een verwoording van het lijden van de dichter, het lijden van de rechtvaardigen en het lijden van het volk Israël. De krachtigste poëzie in de psalmen vinden we in de zogeheten *klaagpsalmen*. Wanneer de dichter wanhopig is, wanneer hij zijn ellende of die van het volk Israël moet beschrijven, wanneer hij roept vanuit de diepten – dan gaan alle registers open, dan stroomt en spettert en bruist de taal. Zoals in de beroemde psalm 22, geliefd bij menig melancholicus door de ongelooflijke hartstocht en beeldenrijkdom waarmee de ellende wordt verwoord. Ik lees er een fragmentje uit voor in de vertaling van Ida Gerhardt en Marie van der Zeyde.

‘Een troep stieren staat om mij heen,
mij omsingelen de bisons van Basan,
en dreigend, met wijd open muilen,
verscheurende, brullende leeuwen.
Als water dat wegloopt verga ik,
of heel mijn gebeente is ontwricht,
mijn hart lijkt geworden tot was,
het begint het te begeven van binnen.
Een stuk potscherf – zo droog is mijn keel
En mijn tong voelt gekleefd in mijn mond:
Stof des doods: daarin laat gij mij liggen.’

Dit zijn krachtige beelden om angst, wanhoop en uitputting te beschrijven. Wat de dichter in concreto kwelt, wordt niet gezegd, en wordt door de psalmdichters eigenlijk *nooit* gezegd. Het persoonlijke viel nog buiten de dichterlijke conventies. Maar dat maakt de beelden van het lijden in de psalmen nu juist tijdloos.

In de klaagzangen zit vaak dezelfde beweging. Eerst worden wanhoop en ellende verwoord. Dan volgt wat je aanvaarden en herstel van vertrouwen zou kunnen noemen. Tenslotte gaat de klaagzang over in gebed, dankzegging, lofprijzing. De dichter is weer boven jan. Het is eigenlijk een

beweging in het leven zelf: je stort je hart uit, je laat je emoties de vrije loop, geleidelijk aan kom je tot bedaren en krijg je weer vertrouwen in het leven.

In de klaagpsalmen staat de dichter altijd tegenover degenen die hij 'godelozen' noemt. Tegenover degenen voor wie er géén morele code is, die zich vrij voelen om kwaad te doen zolang niemand het ziet of zelfs openlijk kwaad doen omdat ze zich onaantastbaar wanen. Degenen die zich wel aan een morele code houden zijn vaak slachtoffer van degenen die dat niet doen. Je zou ook kunnen zeggen: degenen die zichzelf inhouden en aan regels onderwerpen zijn vaak in het nadeel ten opzichte van degenen die zich *niet* inhouden en zich *niet* aan regels onderwerpen.

Bescheidenheid verliest het vaak van onbescheidenheid, oprechtheid verliest het vaak van onoprechtheid. De eerlijken verliezen het vaak van de corrupten. Op veel plaatsen in de wereld hebben hele of halve schurken de macht.

Sinds het ontstaan van de psalmen, tweeënehalf duizend jaar geleden, is er wat dat betreft niets veranderd. De mens verandert niet, hij blijft tot alle kwaad geneigd, en niet alleen geneigd, hij doet het ook. Hij blijft ook onderworpen aan ziekte en dood, aan pijn en verdriet. Hij blijft onderworpen aan het alledaagse lijden: verlies van geliefden, het egoïsme van anderen, niet gezien worden, afgewezen worden, pijn lijden door wat anderen zeggen en anderen pijn doen door wat je zelf zegt. Er komt geen einde aan.

Aanvaarden en blijven vertrouwen is altijd het motto van de psalmdichter ten overstaan van het lijden. Aanvaarden wat je overkomt en blijven vertrouwen op God, laten we zeggen: blijven vertrouwen op de goede krachten in de wereld – die altijd zoveel minder zichtbaar zijn dan de kwade – en blijven vertrouwen op je innerlijke kracht.

Maar hoe kun je blijven vertrouwen als je door een diepe rouw gaat, als je dagelijks gekweld wordt door huwelijksproblemen, als je op straat leeft of als je dodelijk ziek bent? Of als je na een lange en gevaarlijke tocht door Afrika door meedogenloze mensensmokkelaars in de tang bent genomen, geen cent meer hebt en tenslotte met honderd anderen in een wrakke boot de zee op gaat? Het enige wat je wat je in zo'n boot nog kunt doen is je

overgeven, aan de ondoorgrondelijke Allah of God. Er wordt heel wat afgebeden op die boten. Het geeft misschien tijdelijk rust, maar het brengt de goede afloop niet dichterbij.

Toch kun je het beste blijven vertrouwen. Want vertrouwen geeft altijd een *focus* en beschermt je tegen paniek, ondraaglijke angst, agressie en blinde overlevingsdrift ten koste van anderen. Maar dan nog – hoe lang kun je blijven vertrouwen? Kun je blijven vertrouwen als het water je tot de lippen staat?

Concert 6 "Dankbaarheid" – Oek de Jong

Dankbaarheid is in onze welvarende wereld bijna controversieel.

Dankbaarheid lijkt een overblijfsel uit vroeger tijden. Waarom zou je dankbaar zijn? En vooral wie of wat zou je dan dankbaar moeten zijn? Het idee om dankbaar te moeten zijn kan bij mensen zelfs agressie oproepen, alsof ze weer onder een juk worden gebracht wat nu juist hadden afgeworpen.

Dankbaar zijn past ook niet bij onze ideeën van de maakbare mens en de maakbare samenleving. Wij hebben zélf onze wereld gemaakt, niet de een of andere almachtige en goedgunstige God. Wij hebben zelf de medicijnen ontwikkeld waarmee we onze zieken genezen. Wij hebben zelf de chirurgen opgeleid die onze falende lichamen repareren. Wij hebben zelf een fantastische voedselproductie ontwikkeld – zo fantastisch dat we het ons kunnen veroorloven jaarlijks vele miljoenen tonnen voedsel weg te gooien. We hebben het DNA van de mens ontraadseld en zullen daarin onvermijdelijk gaan ingrijpen om erfelijke ziektes uit schakelen en onszelf krachtiger, mooier en intelligenter te maken. Maakbaarder dan hij nu is kan onze wereld haast niet worden.

Naarmate we ons minder afhankelijk voelen van de natuur en van natuurkrachten, naarmate ons leven kunstmatiger wordt, wijkt het motief van de dankbaarheid steeds verder terug. Want dankbaarheid is verbonden met afhankelijkheid, en daar willen we zo veel mogelijk van af: afhankelijk zijn. We willen alles in ons leven zoveel mogelijk zélf bepalen. En als we alles zelf bepalen – wie zouden we dan nog dankbaar moeten zijn en waarom?

Ooit bestond er in Nederland een soort officiële dankbaarheid, die bij bepaalde gelegenheden door onze hoogste gezagsdragers werd uitgesproken. Maar die officiële dankbaarheid is zeldzaam geworden, en daar zijn we niet rouwig om. Want officiële woorden van dankbaarheid, uitgesproken met een bijpassend gezicht en bijpassende stem – daar geloven we niet meer zo in.

Dankbaarheid overleeft voor mijn gevoel in de stilte en als een persoonlijke ervaring. Als je een geliefde hebt, kun je met zijn tweeën dankbaar zijn. Maar meestal onderga je de dankbaarheid terwijl je alleen bent.

Wanneer iemand je werkelijk uit de brand heeft geholpen, kun je een vloed van dankbaarheid voelen of opeenvolgende vloedgolven van dankbaarheid tijdens de rest van de dag. Je kunt dankbaar zijn voor het leven zelf: dat je er bent en om je heen de wereld ziet liggen, dat je je ogen kunt bewegen en kunt genieten van zoiets vanzelfsprekends en wonderbaarlijks als *zien*, dat je ogen en je hersens dat doen. Je kunt dankbaar zijn voor het bestaan van anderen, je geliefde en je vrienden, en dankbaar beseffen dat die anderen, ook als ze er niet zijn, je ondersteunen door hun bestaan. Een gevoel van dankbaarheid kan je overal overvallen. Het kan in de hectiek van de stad gebeuren of in een bos. Maar meestal komt de dankbaarheid in de stilte - alsof je de stilte nodig hebt om de dankbaarheid in je te kunnen laten opwellen.

Dankbaarheid is een vorm van genade, ik zou haast zeggen: een staat van genade. Het is het moment waarop je volop geniet van het bestaan en tegelijkertijd beseft hoe bijzonder dat is. Het is een moment van zelfvergetelheid. Je gaat op in iets dat groter is dan jijzelf bent.

En daar ligt een verbinding naar de wereld van de psalmen, waarin naast de klacht de dankbaarheid een grote rol speelt. Op een Amerikaanse site over de psalmen las ik: 'Praise is self-forgetful'. In het loven en danken, in de dankbaarheid, vergeten we onszelf.

Concert 7 "Rechtvaardigheid" – Oek de Jong

Je kunt de psalmen lezen als een steeds opnieuw uitgesproken verlangen naar rechtvaardigheid, naar een rechtvaardige wereld. Die rechtvaardigheid is altijd ver te zoeken, want de onrechtvaardigheid overheerst in de wereld. Maar ook al heerst er overal onrechtvaardigheid, het verlangen naar rechtvaardigheid overleeft in mensen altijd.

Rechtvaardigheidsgevoel lijkt mensen aangeboren, want het is in alle culturen aanwezig en het is ook van alle tijden. Anders gezegd: er zijn geen mensen zonder rechtvaardigheidsgevoel.

Onze samenleving is gebaseerd op *survival of the fittest*, of we dat nu leuk vinden of niet.

Maar er zijn vanaf het begin van onze beschaving mensen geweest die de strijd van allen tegen allen, waarin de sterkste heerst, te beteugelen door een idee van rechtvaardigheid. Dus: niet het recht van de sterkste laten gelden, maar laten gelden wat rechtvaardig is. Het gaat in feite om een strijd tussen een samenleving waarin het dierlijke van de mens overheerst en een samenleving waarin de menselijke geest overheerst en dat dierlijke in toom wordt gehouden door de idee van rechtvaardigheid.

Rechtvaardigheid staat aan het begin van alle beschaving.

In de Griekse tragedie is al het kwaad dat mensen doen het gevolg van *verblindings*. Ze zijn verblind door haat of liefde, door hebzucht, door wraakzucht, door jaloezie, door eigenbelang.

Verblind zijn houdt in dat je de dingen niet helder meer ziet, terwijl je daar in feite wel toe in staat bent.

Daarom vind ik verblindings een sterk concept als het gaat om goed en kwaad. Je weet het wel, maar je doet het niet. Je weet wel wat rechtvaardig is om te doen, maar je doet het niet. Je weet wel dat je die bedelaar iets moet geven, maar je loopt toch langs hem heen, en hij irriteert je zelfs want hij haalt je uit je *comfort zone*. Tegelijkertijd weet je dat je zwak bent geweest, onrechtvaardig, want diep van binnen weet je dat je hem iets had moeten geven.

In het boeddhisme wordt onwetendheid aangemerkt als de bron van al het lijden van mensen, dus ook van al het kwaad wat mensen doen. Ook dat

is een idee dat mij aanspreekt, al is het alleen maar omdat er een groot mededogen uit spreekt.

Verblinding kun je beschouwen als een vorm van onwetendheid.

De psalmen met hun alles doordringende morele code brengen je voortdurend bij de les. Laat je niet verblinden en richt je op wat goed is en waarvan je weet dat het goed is. De psalmen raden je ook steeds weer aan om niet jaloers te zijn op degenen die door list en bedrog rijk, machtig en succesvol zijn. In psalm 37 wordt gezegd:

'Meer heeft de rechtvaardige aan weinig,
Dan zovele bedriegers aan rijkdom.'

In onze samenleving komt ons verlangen naar rechtvaardigheid tot uitdrukking in het bestaan van wetten, rechters en advocaten. Maar nog belangrijker dan het rechtssysteem lijkt mij de rechtvaardigheid van ieder mens afzonderlijk. Het is altijd prettig om je op te winden over de onrechtvaardigheid in de wereld, want het geeft je een goed gevoel om verontwaardigd te zijn en te kunnen denken dat je beter bent dan een ander. Maar hoe rechtvaardig ben je zelf? In de psalmen gaat het in de eerste plaats daarover: hoe rechtvaardig ben je zelf?

Wie is rechtvaardig?

Meister Eckhart zegt: 'Hij is rechtvaardig die aan een ieder geeft wat hem toekomt.'

Dat is een prachtige vuistregel.

'Hij is rechtvaardig die aan een ieder geeft wat hem toekomt.'

De rechtvaardige wéét – hij weet wat een ander toekomt, hij weet wat hij een ander verschuldigd is.

Concert 9 "Levensweg" – Désanne van Brederode

Waarom verliet ik het huis?

Vluchtte ik? Van wat? Van wie? Het leven werd me te lauw onder de voeten.

Ik kende het nu wel: het tapijt, het behang, de gordijnen. Meubels, servies, de smaak van het brood, het licht in de lampen, de stemmen van ouders en burens, de schutting, de droeve bloesemstruikjes in een te krap tuintje.

En zo gaan we allen op reis, en nemen de oude adressen mee: foto's, pannen, vazen, kaarsen, boeken, dekens, kerstversiering, levendige herinneringen aan de route van voordeur tot school.

Weggaan hoort erbij. Om te ontdekken, te kennen.

Om je te laten kennen, echt. Door wie?

De sleutel verloor zijn waarde, dus wierp ik hem over mijn schouder. Vrij! Om de hoek lag een nieuwe wereld, één en al ongebaand pad: misschien zou ik soms slapen onder een sterrenhemel, van wilde honing gaan leven, baden in geisers, onder watervallen, zelf geiten moeten melken, vreemde dadels en druiven plukken, giftige slangen leren doodslaan, uit wilgentenen fluiten snijden.

In winters eigen tenten maken.

Ik zou terugkeren tot tijden die alleen in legenden hadden bestaan - in psalmen die mijn dromen hadden gekruid met ongekende zuiverheid. De toekomst noemde ik een paradijs. Dat kon ik rustig doen: ik was er toch nog nooit geweest.

Alles zou test zijn, beproeving. Raadsels en draken: ik zou ze kraken en vellen. Zwaarden verbuigen.

Overall, zelfs midden in de wildernis, zouden er poorten staan die inwijdingen markeerden. Alleen ikzelf zou ze zien. Alleen ikzelf kon er doorheen. In het licht van de vallende avond zou ik vloeibaar koper lijken. Warmte geleiden. Vriend worden van beroep, op zoek naar nog meer wijsheid.

Ik zou trappen en ladders bestijgen, mijn hoogtevrees tarten, neervallen in de sneeuw op de top, het uitzicht omhelzen, de stilte verstaan, met tassen vol inzicht beginnen aan mijn zoveelste etappe...

Ik zou mijn meesters vanzelf herkennen, aan de glans in hun ogen of zonnebril, aan het lied dat ze zongen, of dat opstootte uit hun autoradio.

Ze zouden me in het water mogen duwen, kopje onder, ik zou blijven drijven, vinnen en schubben krijgen, doorzwemmen naar de horizon. De horizon erachter.

Ach, ik wist dat allemaal zo ontzettend NIET zeker... En wat had ik die onrust lief...

Zo zijn mensen kennelijk gemaakt. Maar de werkelijkheid is daar niet op toegesneden.
Doorkruist plannen, stampt door porseleinvitrines, valt uiteen in ontelbaar veel
onleesbaar kleine lettertjes, onder ieder contract en iedere belofte.
'Let op, voor wie ik het brood in de schaal doop...' En het verraad is al geschied.
Koplampensignalen: de spookrijder heeft de bumper al bruusk gekust.
Het onschuldige kampvuur legt een woud in de as.
Is de kelder leeggepompt, waaien de dakpannen weg.
Droom je vredig, noemt je geliefde de naam van een ander in zijn slaap.
Werd je beroofd, van wat dan ook, durft geen van de getuigen te getuigen.
Ontvang je eindelijk je loon, gaan alle apparaten stuk, nog net niet gelijktijdig.
Is de kinderkamer klaar, dient zich een miskraam aan.
Zoveel mensen blijken op de verkeerde tijd op de verkeerde plek te zijn.
Oproer, turbulentie, een eeuwenoude boom die onder feestgedruis bezwijkt, de massa
wegslaat.
Vrienden die je na een ziekte of een ander falen, niet meer herkennen.
Zwijgend voorbijgaan, met afgewend gelaat.

Er lijken duizenden manieren waarop het leven je kan laten vallen, alsof je niets meer dan
een boomblad in oktober bent, generfd, broos, druk met koperinkt beschreven papier:
geen schoenzool die het leest, alvorens je vertrappen.
Wee mijn heimwee!
Een bezem veegt de snippers op een hoop.

En toch was jij altijd bij me. Jij, de geschondene. De verwonde.
Die naar me lachte, vroeg of ik bij je kwam zitten. Waar spraken we over?
Ieder woord was plotseling veilig, iedere gedachte.
We hebben jaren afgelegd, om nu vaak de tijd te vergeten.
Jij, die nog steeds geen thuis hebt, zegt: 'Welkom thuis' als je me nadert op het pad, en
de lichte last van mijn schouders tilt. Als ik je liefde noem, is dat een nog veel te nauw
begrip.
Wat ben je pijnlijk gul, in het vrij laten van mij. In het mij laten zijn van mij.
Ik dacht dat je de rots was die ik moest beklimmen – maar je bleek de gloeiende vulkaan.
Binnenste buiten. Een aanzwellende stroom lava die ik voor modder aanzag en waarin ik
wankelde en weggleed. Je hield me bij mijn voeten vast. Maar zacht. Je zette me
rechttop.

Alles werd vruchtbaar, nam kleur aan.

Mag ik je blik blijven bewonen - zoals jij, vandaag, mijn stem?

Concert 11 "Macht en onderdrukking" – Désanne van Brederode

Een blinddoek om. Zak over het hoofd. Ze knielen, gedwongen, in woestijnzand.

Achter hen jongemannen met baarden, mannen in zwart, onder een zwarte vlag.

Geslepen zwaarden en messen. Het vervaarlijke zwaaien ermee. Zonlicht dat het lemmet wit verft. Waarmee bedreigd wordt, zal geschiedde.

Kijk maar niet. Je wast bloed eenvoudiger van een wapen af, dan een onthoofding van het netvlies.

Eeuwenoude standbeelden, tot gruis en zand vermorzeld: het was nog maar het voorgerecht.

Een metafoor. Een smaakmaker. Thans dient men rijkelijk neergemaaide mensen op, de toebereiding kan verschillen, maar het is altijd misselijkmakend meer dan *All you can eat*.

De provocateurs.

En straks, na de reclame: 'Het gevaar woont onder ons. Ook hier levens jongens die...'

De jihad waart overal, behalve waar deze volgens Allah groots gevoerd behoort te worden: in het eigen hart. Angst gijzelt ons. Wij laten ons gijzelen. Blikken steeds vaker, steeds beter om ons heen.

Wat doet die plastic tas daar, onbewaakt? Hoe rijdt je in op winkelend publiek? Kan dat ook hier?

Toont die man voor me, aan de incheckbalie, werkelijk zijn aftershave?

Is die wc in de trein wel bezet? Waarom zo lang? En moet dat telefoongesprek nu echt in luid Arabisch?

We richten ons fel tegen een God die wij alleen van horen zeggen kennen. Iemand die uit is op wraak - en die plundering, verkrachting en moorden toestaat, aanmoedigt, met voor de martelaren 'Djenna', het paradijs, als beloning. Om over de hoeveelheid maagden en wijn nog maar te zwijgen...

Had deze God zijn grote mond gehouden... Dan waren wij nu nog net zo vrij als we niet schijnen te mogen zijn.

We praten erover. We schrijven erover. We huilen erom.

We huiveren, maar laten ons niet kennen!

We willen grenzen stellen, paspoorten afnemen, toegang weigeren, op onze strepen staan.

Niet van ons stuk te brengen: dat moeten we zijn. Gewapend met eelt op de ziel.

Kijk, dan was die God van ons, al bleek hij dood, toch vele malen beter.

Onterecht? Misschien niet. Maar niet elke kwade kracht schreeuwt luid zijn

dreigementen, toont openlijk en met schijnbare lust zijn bloedbaden, zijn lijken.

Er is een terrorist die er niet zo uitziet en zich leider weet.

Die verlegen lacht in de camera, als er al camera's zijn.

Die slist en stottert, soms. Die een moderne, tolerante godsdienst belijdt – of heimelijk helemaal niets. Die niet verleidt met een ideologie of grote geldprijzen.

Die in het westen heeft gestudeerd, voor een nobel en zorgzaam beroep, zeg: oogarts.

Maar die niet wil dat we kijken.

Hoeveel vermissingen, folteringen, doden zien we *niet*?

Hoeveel angst en lijden kennen we niet, of niet voldoende?

Negeren we? Raakt ons maar half? In het zwarte licht van de nietsontziende, middeleeuwse agressor, oogt de redelijke, stille beul als een rechtvaardige. De kerkers onder zijn hospitalen zijn het vergeten waard. Gifgas is altijd nog milder dan kruisiging. Drones en vatenbommen schijnen opeens aan elkaar gelijk, want minder erg dan... Dan wat?

Kunnen we nog doorvragen naar wat vakkundig verborgen wordt gehouden, nu al decennia lang? Waarom geloven we de ooggetuigen niet, of erger: geven we ze eerst al geen recht van spreken? Hoe kunnen we rechtvaardig zijn, en rechtvaardigheid verlangen, als ons zintuig ervoor is verminkt, gaandeweg, ongemerkt, door jubelende gruwelijkheid? Zijn we vergeten met hoeveel ze waren, degenen die om vrijheid riepen, met gevaar voor eigen leven? En hoeveel zijn er nog over? Durven wij onze vingertoppen in hun wonden te leggen?

Onszelf te laten aanwijzen, door God weet wie, om de kruisbalk mee te dragen, een paar meter maar, op een eindeloze vluchtweg?

Gij weet het als geen ander, gij, die ik in mijn halfslaap soms 'jij' noem, hopend op jouw nabijheid:

ik vervloek de sadisten om hun daden, maar ik vervloek ze ook omdat ze andere misdaden, wandaden, aan het zicht onttrekken. Schurken kunnen zich als beschermers voordoen.

Hij, die de chaos mede zaaide, noemt zich thans onmisbaar bij het bewaken van de orde. Hij, de machthebber die zijn land prijs gaf aan brandstichters en plunders, heet nu nodig voor het veilig stellen van een toekomst: we kunnen niet om hem heen. Vrede kan niet zonder hem. Ja, ja. Wat denken zijn doden daarvan?

Dit zijn niet de tijden om te dromen van een Laatste Oordeel en een Nieuw Jeruzalem. Onderweg naar Damascus, kwam Damascus op ons toe, hopen op gerechtigheid en liefde. Maar wij gaven niet thuis. Blevens liever blind. Uit vrees voor een God die misschien wel huilt om zoveel misbruik van zijn naam. En niet voor het eerst door niemand wordt getroost.

Vergeten met de vergetenen.

Een eigen, onnavolgbare stijl van solidariteit.